

A ROTA DO AZÚMARA

Xosé Manuel Rodríguez

Os camiñantes preparan-se para o longo paseo que comeza no **castro de Viladonga**, un dos máis importantes de Galiza, moi ben conservado, da época tardorromana. Andan un treito pola coroa, entre as casas libradas da terra, e soben as altas defensas para ver o castro pequeno ao seu pé, e meio mundo darredor: o paso do **Miño**, os **montes de Meira** e até o **Cadramón**, e as brancas aldeas: **Franco**, **Vilaseñor**, **Governo...** Non desprezan, logo, a ocasión de visitar as salas do Museo que dirixe o arqueólogo **Felipe Arias Vilas**. E o mundo vivo da cultura castrexa presentado dun xeito intelixente e didáctico. Neste castro apareceu o torques que os **Amigos da Feira** de Castro de Rei, potenciaadores desta Rota do Azúmara, tomaron como símbolo, e que vai guiar o camiño da man de **Iván Alvite**, o mozo canteiro que o esculpiu nos azulados chantos de pizarra.

Baixo o sol poderoso de xuño, os camiñantes botan a andar pola estrada que baixa do castro deica o primeiro cruzamento. A uns cen metros do cruzamento da estrada metense por un camiño que atravesa o **Monte do Cordal**. É unha subida suave e cómoda que ofrece as primeiras panorámicas: para a esquerda, o vizoso e verdacente val de Franco correndo cara ao Miño; pola dereita, aldeas e casais mirando para a liña case horizontal da **Serra de Meira**. Distingue-se, perto do picouto máis alto, o **Pedregal de Irímia**, o verdadeiro berce do río Miño, unha

mancha branca a meia aba. O monte vai-lles amosando árbores e plantas propias destas alturas que pouco máis soben dos 500 m. Terra de soutos era antes de inza-la de piñeiros, como demostran os castiñeiros que aínda así nacen entre os seus enemigos. Xúlio de Santa Leocádia mostra-lles un *trebo do agro* de humilde beleza franciscana. Nas beiras dos camiños, *uces e carqueixas*, e *queirugas floridas, e carpazas*. Máis metidos no monte, codesos, que tan ben cantou **Crecente Vega**, o poeta nado na Ponte de Outeiro, a poucos quilómetros do camiño que levan: **Codeseira de codesos/ que recendes a bravío/ que telos braciños tesos/ i-os pelos dreitos co frío.**

Baixando o Cordal, o camiño tóree para a dereita, cara á unha casa solitaria, Lamarredonda. Xa non se abranguen amplas vistas. Ve-se o paso do Azúmara en serpeante ringla de abidueiras. Xúlio de Santa Leocádia, que polo que se ve, fai de botánico, mostra-lles a *nichela*, esa planta odiada por afogar os campos de pan, e o *pelo de raposo*, de longos fios da cor do viño. Entran nas encostas do **Monte das Penas**. Aquí e acolá, como sementadas, aparecen pequenas penas brancas como a neve, de seixo. Os camiñan-

tes teñen diante, ao fondo, o **Cadramón**, fronteira natural coas terras mareiras de Viveiro. Saen-lles uns cans moi alporizados que gardan un grande rebaño de ovellas. A pastora colle ao máis fero polo collar, e pasan. A súa dereita, case cuberta polos toxos, caindo cara aos prados fondos do Azúmara, ve-se a **Pena dos Corvos**, e Pepe de Castro conta que de nenos ian eles a lle escachar os ovos ás agoreiras aves que os poñían nos grandes buratos da Pena, pendurando-se perigosamente das ramas das uces.

Os camiñantes entran nun extensísimo e máxico campo de abidueiras. A luz do sol coa-se entre as ponlas e forma fusos dourados. Recebe-os o **Azúmara** cantor, que vén desperguizándose do seu nacimiento en Hermude, no concello de

Pol, onde toma o nome de Rego das Égoas. Comeza aquí, pois, a segunda parte desta Rota. Os montes estreitan-se ou arredan-se para deixaren paso ao río acavorcado ou ao compañeiro de valigotas aproveitadas para prado. Pepe de Castro é da parróquia que lle dá nome ao río, e leva-os a ver a **Pena de Padorne** que, como unha orella metida na encosta pina e asomada ao río, acolle sen problema, na súa cova, aos catro. Acaso, sábia e

ACASO, SÁBIA
E SENSÍBEL,
A PENA DE PADORNE
ABRIU-SE ALÍ PARA
RECOLLER
PASTORES E
NAMORADOS
BUSCADORES DE
ABRIGO OU DE
CARÍCIAS

Xosé Manuel Rodríguez

sensíbel, se abriu alí para recoller pastores e namorados buscadores de abrigo ou de carficias. O río amosa, no camiño, o *sangubino* ou *sanguño*, e Pepe corta unha póla para mostrar-lles aos amigos como se pode facer un lindo caxato aproveitando que a casca do arbusto desprende-se con facilidade.

Xa están os viaxeiros en **Monelos**, o corazón da parroquia de Azúmara. Van, á cabeza, Serafín de Ameixide e Carlos o estomatólogo, home namorado das paisaxes chairegas e da vida prácida e tranquila. Serafín, ás veces, corre para facer unha chamada nalgunha casa da estrada que vai paralela ao río, non moi lonxe. El é o encargado de sinalar no mapa o camiño que van facendo. Cruzan unha ponte e enredan uns minutos coas ocas berronas que corren pola auga como Serafín pola estrada. Hai un muiño silenzoso e triste e logo vén a casa murada de **Portas**, de alta e singular chaminé. "HÍZOSE EN 1841", reza sobre a entrada, e nas dependencias do outro lado do camiño, máis antigas, -teñen orixe no século XVI-, loce un sinxelo escudo con 13 roeis. As outras casas, de pedra de laxe ou cachote, a catro augas, arman os bairros de **Curro de Abaixo** e **Campo de Outeiro**. Volver a cruzar o río pola **Ponte da Lastra**. Aquí vai fondo e Serafín conta que era o lugar onde noutros tempos poñían o liño a amolecer durante 15 días.

O camiño fai-se estreito e volve ser de carro, máis sombrizo pola abundancia de arborado. A esquerda, o **Monte do Quinto**, lembranza, acaso, das partes de riqueza que os labregos tiñan que dar-lle ao Señor, e logo, a **Carballeira do Rei**, con altísimos e solénes castiñeiros e carballos e a sempre presente abidueira prateada. Pouco máis adiante nace a canle que levaba a auga para a **Mina de Arsénico**, hoxe abandonada. Vén, esta, da época romana, e dela chegou-se a sacar prata, segundo Amor Meilán. Din agora que alí pode haber ouro, e andan con probas para ver se é rendíbel a súa explotación. A canle atravesa prados e chousas, e aínda seca como está, criou o seu ecosistema, con longa famí-

lia de feitos e toda clase de plantas das zonas húmidas. "O paseo é pra namorados", di o Xúlio rindo, e conta historias de amor que poñen luciñas vivas nos ollos dos camiñantes. Bon sítio é para comer unhas empanadas o da boca da Mina, nas mesas que alí armaron os compoñentes dos **Amigos da Feira** de Castro de Rei. A entrada ten un romántico arco de medio punto e transparente a auga que sai dela a cor do ferro. E como os camiñantes non levan empanadas, sentados, fuman uns cigarrros e falan delas con moito devezos. Daquela decatan-se de que lles falta o Carlos, e berran por el sen que ninguén conteste. "Perdeu-se di Serafín-. Xa aparecerá en Castro".

O segundo muiño da Rota queda na **Presa de Prado**, outro lugar encantado, lindísimo, sombrizo. O río forma un pequeno encoro natural. Aínda se estaba a tempo de recuperar o edificio coas súas dependencias, pois ben o merecería. Non sobraría alí un bon viño fresco para apagar a sede, e tampouco viría mal un queixo mol dos que fan na zona, que xa queredan para si os franceses. Seguen o rasto dun corzo, frescas aínda as súas pisadas, e máis adiante comprobamos os estragos feitos por un porco-bravo para se bañar no río. Voan, algareiros, os gaios. Oh, este é o mundo natural e silenzoso da alegría. Así o senten os camiñantes e así o expresan, nunha súpeta comunicación que non terían noutro lugar. Á esquerda asoman os lousados de **Casas Novas** e **A Fieitosa**, lugar, este, de nacemento do poeta **Francisco Vega Ceide**, que asinaba co pseudónimo de **Francisco de Fieitosa**; e máis adiante, Serafín o de Ameixide di que se ha cruzar outra vez o río. Estrean, así as pontellas construídas aínda onte na pequena illa formada polo Azúmara. De súbito senten as chamadas de Carlos, o estomatólogo, baixando da estrada, e xa asoma ao pouco dicendo que se entretivo a falar cunha muller.

Están os camiñantes no lugar de **Samesugueira**, xa, como quen di, cun pé ao remate da Rota. Desde o alto mira-os, grande e soberba, a **Casa de Samesugueira**, coas súas numerosas xanelas brancas e típicas chaminés rectangulares. Soben polo camiño ancho abeirado de artísticos muros deica o lavadeiro e a fonte. O lavadeiro é unha boa construción de columnas altas e teito de cangos e pizarra. A fonte está traballada na roca e forma unha bóveda de esfera. Resgataron-na os Amigos da Feira da broza e do esquezo e gozan-na agora bebendo dunhas augas claras e frescas e na conversa longa que teñen sentados nos seus parladoiros. É o ante-broche final da rota andada. Eles senten-se orgullosos da súa obra. Non é de estrañar.

Levan andando case tres horas que en quilómetros quere dicir como uns oito. O treito final do camiño mete-os nun suspiro en **Castro de Rei**, a vila que foi dos Condes de Lemos e preparou herdos cos Pardo de Cela. Testemuñou-no o Castelo destruído na revolta Irmandiña e derrubado definitivamente no ano 1941. Mais queda o castro asoballado pola igrexa e un grupo de casas e fincas coíadas como xardíns que os camiñantes percorren coa última luz do sol para despediren, desde o alto, o Azúmara, que pasa encollido e espido das súas gozosas árbores lambendo os pés do castro para se entregar, pouco máis abaixo, ao Miño. Logo, cando pasan polo Campo da Feira, contemplan a casa onde naceu **Margarita Ledo**, a poeta e xornalista que parolou en verso curto e sentido cos insectos. E xa, como remate, despíden o día, alegres e animados polo que de sabedoría e goce lles entregou a paisaxe do Azúmara, cunha rica merenda no "Freira", pois é así como se completa a mellor das camiñadas profundamente vividas.

